

Uzman

 Ahmet YILDIZ

Batman Üniversitesi
Batman University
ahyildiz@dicle.edu.tr

Doç. Dr.

 Murat CİHANGİR

Batman Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr., Batman University
muratscihangir@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9301-422X

HİBRİT SAVAŞ KAVRAMI VE RUSYA'NIN UKRAYNA'YA YÖNELİK HİBRİT SAVAŞ UYGULAMALARI

THE CONCEPT OF HYBRID WARFARE
AND RUSSIA'S HYBRID WARFARE
PRACTICES TOWARDS UKRAINE

ARTICLE INFORMATION MAKALE BİLGİSİ

Research Article | **Article Type** **Makale Türü** | Araştırma Makalesi

06.04.2026 | **Date Received** **Geliş Tarihi** | 06.04.2026

28.04.2026 | **Date Accepted** **Kabul Tarihi** | 28.04.2026

Ethical Statement | Ethical rules were followed during the preparation of this study

Etik Beyanı | Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur

Yes - Turnitin - intihal.net | **Plagiarism Checks**

Benzerlik Taraması | Yapıldı - Turnitin - intihal.net

No conflict of interest declared | **Conflicts of Interest**

Çıkar Çatışması | Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

No funds, grants, or other support was received | **Funding**

Finansman | Fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

[CC BY NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) | **License**

Lisans | [CC BY NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Author Contributions | The 1st author is 60%, the 2nd author is 40%

Yazar Katkıları | 1.yazar %60, 2.yazar %40.

Ethics Committee Approval | The study subject does not require ethics committee permission.

Etik Kurul Onayı | Çalışma konusu etik kurul iznini gerektirmemektedir.

HİBRİT SAVAŞ KAVRAMI VE RUSYA'NIN UKRAYNA'YA YÖNELİK HİBRİT SAVAŞ UYGULAMALARI

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, hibrit savaş kavramını teorik ve pratik boyutlarıyla inceleyerek Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik uygulamalarını analiz etmektir. Hibrit savaş; konvansiyonel askeri yöntemlerin siber saldırılar, dezenformasyon, ekonomik baskı ve psikolojik unsurlarla birlikte kullanıldığı, belirsizlik yaratmayı amaçlayan çok boyutlu bir stratejidir. Bu yönüyle 21. yüzyıl çatışmalarını anlamada önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

Çalışmada öncelikle hibrit savaşın teorik temelleri ele alınmış, ardından Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik 2014 ve 2022 müdahaleleri örnek olay olarak incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve örnek olay incelemesi tekniği kullanılmıştır. Analiz, askeri unsurlar, bilgi savaşı ve dezenformasyon, siber operasyonlar, ekonomik baskı ve vekil aktör kullanımı gibi boyutlar üzerinden yürütülmüştür.

Bulgular, 2014 müdahalesinde Rusya'nın örtülü askeri güç, ayrılıkçı gruplar, propaganda ve siber saldırılar aracılığıyla belirsizlik yaratmayı hedeflediğini göstermektedir. 2022 müdahalesinde ise hibrit unsurlar devam etmekle birlikte konvansiyonel askeri gücün daha baskın hale geldiği, bilgi savaşı ve siber faaliyetlerin Ukrayna'nın artan direnci ve Batı desteği nedeniyle daha sınırlı etki yarattığı görülmüştür. Araştırmada Rusya'nın hibrit savaş stratejisinin sabit bir modelden ziyade değişen koşullara uyum sağlayan dinamik bir yapı sergilediği ortaya konulmuştur. Çalışmanın, gelecekte benzer çatışmaların yönetimi ve önlenmesi adına politika yapıcılar için yol gösterici olması ve ilgili akademik literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hibrit Savaş, Rusya, Ukrayna, Güvenlik.

THE CONCEPT OF HYBRID WARFARE AND RUSSIA'S HYBRID WARFARE PRACTICES TOWARDS UKRAINE

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the concept of hybrid warfare from both theoretical and practical perspectives and to analyze Russia's practices toward Ukraine. Hybrid warfare is defined as a multidimensional strategy that seeks to create ambiguity through the integrated use of conventional military methods alongside cyber attacks, disinformation, economic pressure, and psychological instruments. In this respect, it provides an important conceptual framework for understanding the nature of 21st-century conflicts.

The study first addresses the theoretical foundations of hybrid warfare and subsequently examines Russia's interventions in Ukraine in 2014 and 2022 as case studies. A qualitative research approach is adopted, and the case study method is employed. The analysis is conducted across several dimensions, including military elements, information warfare and disinformation, cyber operations, economic coercion, and the use of proxy actors.

The findings indicate that in the 2014 intervention, Russia aimed to generate ambiguity through the use of covert military forces, support for separatist groups, propaganda activities, and cyber attacks. In contrast, while hybrid elements persisted in the 2022 intervention, conventional military power became more dominant, and information warfare and cyber activities produced more limited effects due to Ukraine's increasing resilience and support from Western actors. The study concludes that Russia's hybrid warfare strategy does not constitute a fixed model but rather exhibits a dynamic structure adaptable to changing conditions. It is intended that this study will contribute to the relevant academic literature and provide guidance for policymakers in the management and prevention of similar conflicts in the future.

Keywords: Hybrid Warfare, Russia, Ukraine, Security.

1. GİRİŞ

Çatışan siyasi hedeflere sahip iki ya da daha fazla toplumsal grubun, otoriter bir liderin yönetiminde örgütlediği silahlı birlikler arasında meydana gelen, kasıtlı ve ölümcül olaylara "savaş" denir. Bu kavramın bilinen en eski yazılı örneği, MÖ 2700'lü yıllara dayanmaktadır. Başka bir deyişle, insanlık yaklaşık beş bin senedir, rakiplerine karşı hem gücünü hem de yaratıcılığını sonuna kadar kullanarak savaşmaktadır. Bu mücadelenin boyutlarını genişleten en önemli iki unsur, askeri stratejiler ve teknolojik ilerlemelerdir. Güçlü bir devletin modern silah sistemlerine ve büyük bir orduya sahip olması, zafer için gerekli olsa da tek başına yeterli değildir. Teknolojik gelişmelerin yanı sıra savaş taktiklerinin de sürekli olarak yenilenmesi, değişen tehdit algılarına ve savaş sahasının dinamik doğasına uygun şekilde uyarlanması zorunludur (Cioffi-Revilla, 1996).

Clausewitz'e (1976) göre savaşın doğasında; siyaset (hükümet), toplum ve askeri kuvvetler olmak üzere üç temel aktör bulunmaktadır. Toplum, savaşın sürdürülebilmesi için gereken maddi kaynakları sağlarken, aynı zamanda nefret, öfke ve şiddet içerikli duygularla savaşın psikolojik dayanağını oluşturur. Askeri kuvvetler ise belirsizlik ve kaosun hakim olduğu savaş ortamında, en uygun stratejiyi geliştirerek zafer elde etmeye çalışmaktadır. Politika ise savaşın nihai hedeflerini belirleyen, askeri hareketleri yönlendiren ve akılcı çerçevede sınırlandıran etkili faktördür. Clausewitz, savaşın, politikanın doğal bir uzantısı olduğunu öne sürerek, siyasetin savaş sürecindeki belirleyici rolünü özellikle vurgulamıştır. Ona göre, savaş salt bir askeri eylem değil, politik iradenin zor yoluyla devamı niteliğindedir. Bu bağlamda, savaş yalnızca cephede kazanılan zaferlerden ibaret değil, aynı zamanda siyasi hedeflere ulaşmak için kullanılan bir araçtır.

21. yüzyılın ilk çeyreği, uluslararası sistemi yeniden şekillendiren çok sayıda karmaşık çatışmayı ve güvenlik krizini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, geleneksel devletlerarası savaş modellerinin ötesine geçen ve savaşın karakterini kökten değiştiren hibrit savaş yaklaşımı öne çıkmıştır. Hibrit savaş, konvansiyonel askeri yöntemlerin yanı sıra, siber saldırılar, dezenformasyon kampanyaları, ekonomik baskı ve vekil grupların kullanılması gibi çok boyutlu stratejilerin bir bütünü olarak tanımlanabilir (Cullen & Kjennerud, 2017).

Bu çatışma modelinin çarpıcı bir uygulama alanı, 2014 yılında başlayan Rusya-Ukrayna çatışması olmuştur. Rusya'nın Kırım'ı kontrol altına alması ve Ukrayna'nın doğu kesimlerindeki bağımsızlık yanlısı gruplara destek vermesi, hibrit savaş stratejisinin dikkat çekici uygulamalarını ortaya koymaktadır. Bu süreçte savaş, geleneksel askeri operasyonlarla sınırlı kalmayıp, ulusal ve uluslararası alanlarda bir dizi asimetrik ve dolaylı stratejiyi içerir hale gelmiştir. Özellikle enformasyon savaşı, vekil grupların harekete geçirilmesi ve ekonomik manipülasyon gibi unsurlar, bu yeni nesil çatışma modelinin çıkış noktalarını oluşturmuştur.

Bu araştırma, Rusya'nın hibrit savaş kapasitesini belirli tarihsel ve coğrafi bağlamlar çerçevesinde ele alarak incelemektedir. Çalışma, genel bir tanım geliştirmekten ziyade, seçilmiş örnek olaylar üzerinden Rusya'nın hibrit savaş stratejisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, incelenen vakalar doğrultusunda, Rusya'nın hibrit savaş yöntemlerinin temel özelliklerini ortaya koymak hedeflenmiştir.

Bu kapsamda öncelikle hibrit savaş kavramına ilişkin literatür incelenmiş ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Ardından Rusya'nın 2014 ve 2022 yıllarında Ukrayna'ya yönelik müdahaleleri hibrit savaş bağlamında ele alınarak analiz edilmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekilde formüle edilmiştir: Rusya, 2014 ve 2022 Ukrayna müdahalelerinde hibrit savaş unsurlarını nasıl kullanmış ve bu kullanım biçimleri arasında ne tür farklılıklar ortaya çıkmıştır?

Literatürde hibrit savaş kavramına ilişkin geniş bir teorik birikim bulunmasına rağmen, bu kavramın belirli vakalar üzerinden sistematik ve karşılaştırmalı biçimde analiz edildiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle 2014 ve 2022 müdahalelerinin aynı analitik çerçeve içerisinde birlikte ele alınması literatürde önemli bir boşluk oluşturmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurarak hibrit savaş unsurlarının iki farklı müdahale sürecinde nasıl değiştiğini sistematik biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, hibrit savaş olgusunu evrensel ve kapsayıcı bir tanım çerçevesinde açıklamayı amaçlamamakta; bunun yerine Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik müdahaleleri üzerinden hibrit savaşın somut uygulama biçimlerini incelemeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda çalışma, belirli mekansal ve zamansal sınırlar içerisinde seçilen örnek olaylara odaklanmakta ve hibrit savaşın pratikte nasıl tezahür ettiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu sınırlama, çalışmanın analitik derinliğini artırmak ve kavramın sahadaki yansımalarını daha açık biçimde incelemek amacıyla tercih edilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırmalar, toplumsal olguların bağlamsal ve çok boyutlu yapısını anlamaya yönelik olup, metinsel ve içerik temelli verilerin sistematik analizine dayanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Çalışmanın ampirik boyutunu oluşturan veri seti, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik müdahalelerine ilişkin ulusal ve uluslararası basında yer alan haber içeriklerinden oluşturulmuştur. Haber kaynaklarının seçiminde uluslararası erişilebilirlik, süreklilik ve konuya doğrudan odaklanma kriterleri esas alınmıştır. Bu bağlamda veri seti, 2014 Kırım ilhaki ve 2022 Ukrayna müdahalesi süreçlerine odaklanacak şekilde sınırlandırılmıştır. Söz konusu dönemler, hibrit savaş unsurlarının farklı yoğunluk ve araçlarla gözlemlenebildiği kritik kırılma noktaları olmaları nedeniyle tercih edilmiştir.

Araştırmada örnek olay incelemesi yöntemi kullanılarak Rusya-Ukrayna çatışması iki temel vaka (2014 Kırım ilhaki ve 2022 Ukrayna müdahalesi) üzerinden analiz edilmiştir. Bu vakalar, hibrit savaş stratejilerinin sahadaki somut tezahürlerini incelemeye olanak tanıyan tipik örnekler olarak değerlendirilmiştir. Böylece hibrit savaşın soyut bir kavram olmaktan çıkarılarak pratik uygulamalar üzerinden analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu süreçte veriler, çalışmanın kavramsal çerçevesinde benimsenen hibrit savaş yaklaşımı doğrultusunda belirli temalar altında sınıflandırılarak incelenmiştir. Bu tematik yapı, hibrit savaşın çok boyutlu doğasını ortaya koymayı ve farklı müdahale süreçlerinde kullanılan araçların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesini sağlamıştır.

Bu doğrultuda hibrit savaş; askeri unsurlar, bilgi savaşı ve dezenformasyon, siber saldırılar, ekonomik baskılar ve vekil aktörlerin kullanımı olmak üzere beş temel kategori altında ele alınmıştır. Bu kategoriler, analiz sürecinde rehber bir çerçeve olarak kullanılmış ve seçilen vakalara ilişkin veriler bu başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda askeri unsurlar; konvansiyonel kuvvet kullanımı ve doğrudan operasyonlar, bilgi savaşı; medya kontrolü, propaganda ve dezenformasyon faaliyetleri, siber saldırılar; kritik altyapılara yönelik dijital müdahaleler, ekonomik baskılar; enerji politikaları, yaptırımlar ve finansal araçlar, vekil aktörler ise paramiliter gruplar ve özel askeri şirketler üzerinden ele

alınmıştır. Bu kategoriler çerçevesinde yapılan analiz ile Rusya'nın 2014 ve 2022 müdahalelerinde hibrit savaş unsurlarını nasıl kullandığı karşılaştırmalı ve sistematik bir biçimde ortaya konulmuştur.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Hibrit kelimesi, köken olarak Latince "hybrida, hibrida ya da ibrida" sözcüklerinden türemiş olup, anlam bakımından bir birleşimi ya da karışımı ifade etmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK, 2025) bu terimi "melez" ve "iki farklı güç kaynağının bir arada bulunması" şeklinde tanımlamaktadır. Sözlük anlamı incelendiğinde, hibrit kavramının iki farklı unsurun birleşimine vurgu yaptığı görülmektedir. Bu nokta, hibrit savaşın tanımlanmasında göz önünde bulundurulması gereken önemli bir unsurdur. Zira hibrit terimi savaş stratejileri bağlamında ele alındığında, ifade edilen durum düzenli ve düzensiz unsurların eş zamanlı olarak kullanılmasıdır.

Hibrit savaş kavramı, modern çatışma stratejilerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Bu kavram, ilk olarak Frank G. Hoffman tarafından derinlemesine incelenmiş ve 2006 Lübnan Savaşı'nda Hizbullah'ın kullandığı stratejiler üzerinden analiz edilmiştir. Hoffman, hibrit savaşın hem devletler hem de devlet dışı aktörler tarafından uygulanabilen bir yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, bu tür savaşlar klasik savaş yöntemleri, asimetrik taktikler, terör faaliyetleri ve şiddet gibi çeşitli mücadele biçimlerini içerir (Hoffman, 2007). Hoffman, hibrit savaşın sadece devlet dışı aktörlerle sınırlı olmadığını belirterek, modern çatışmaların karmaşık doğasına dikkat çekmiştir (Hoffman, 2009).

Hoffman'ın çalışmalarından önce, hibrit savaş kavramına ilişkin önemli katkılar William J. Nemeth tarafından yapılmıştır. Nemeth, 2002 yılında yayınlanan "Future War and Chechnya: A Case For Hybrid Warfare" başlıklı çalışmasında, hibrit savaşın kesin bir tanımını yapmasa da bu tür savaşların geleceğine ilişkin önemli öngörülerde bulunmuştur. Nemeth, hibrit savaşın geleneksel ve düzensiz savaş yöntemlerinin bir karışımı olduğunu ifade etmiştir (Nemeth, 2002).

Hibrit savaş kavramının kökenleri ise Robert G. Walker'ın 1998 yılında yazdığı "SPEC FI: The United States Marine Corps and Special Operations" adlı tez çalışmasına kadar uzanır. Walker, hibrit savaşın geleneksel ve özel harp yöntemleri arasındaki boşlukta yer aldığını, her iki savaş türünün özelliklerini bünyesinde barındırdığını belirtmiştir. Ayrıca, bu iki savaş biçimi arasında operasyonel ve taktiksel geçişler yapabilmek için yüksek derecede esneklik gerektirdiğini vurgulamıştır (Walker, 1998).

Schroefl ve Kaufman'ın analizlerine göre, hibrit savaş ortamı, teknolojik araçlardan medya manipülasyonuna kadar geniş bir yelpazede çeşitli yöntemlerin kullanıldığı bir alandır. Bu ortamda, farklı motivasyonlara sahip savaşçılar rol oynamaktadır. Bu savaşçılar, yalnızca teknolojik becerilerle donanmış profesyonel askerler değil, aynı zamanda ideolojik, dini, etnik veya kişisel nedenlerle hareket eden gerilla grupları, yabancı savaşçılar ve teröristler de olabilmektedir. Ayrıca, siyasi açıdan zayıf veya başarısız devletler, hibrit savaşın temel aktörleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu devletler, hibrit savaş dinamiklerinin şekillenmesinde kritik bir rol oynar (Schroefl & Kaufman, 2014).

Benzer şekilde Josan ve Voicu'nun (2015) ifadelerine göre hibrit savaş, yalnızca ulus devletler tarafından değil, aynı zamanda devlet dışı aktörlerce de yürütülen; geleneksel askeri yöntemlerin yanı sıra terör, siber saldırılar, medya manipülasyonu, ekonomik baskılar ve toplumsal huzursuzluk yaratma gibi asimetrik taktikleri içeren karmaşık bir çatışma biçimidir. Bu çerçevede hibrit savaş, çeşitli alanlarda yürütülen çok katmanlı bir savaş türü olarak öne çıkmaktadır.

Günümüzde, hibrit savaş stratejileri, devlet dışı aktörlerin silah ve teknolojiye erişim konusunda elde ettiği avantajlar nedeniyle daha da karmaşık bir hal almıştır. Hoffman'a göre, bu tür aktörler, uzun vadeli savaş stratejileri benimseyerek daha agresif ve etkili hale gelebilmektedir (Hoffman, 2007). Modern çatışmalar, klasik savaş stratejileri, düzensiz birlikler ve suç örgütleri gibi farklı mücadele yöntemlerini aynı anda uygulayabilme yeteneği gerektirmektedir. Bu çok yönlü yaklaşım, savaş dinamiklerinin sürekli evrim geçirdiğini ve çok boyutlu bir hal aldığını göstermektedir (Toptaş, 2015).

Hibrit savaş, modern güvenlik ortamında giderek daha karmaşık hale gelen tehdit yapılarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Peter Mansoor'a göre, bu savaş biçimi, düzenli ordular ile düzensiz aktörlerin (gerilla grupları, terör örgütleri ve isyancı yapılar gibi) aynı hedef doğrultusunda eşgüdüm içinde hareket ettiği çok katmanlı bir stratejiye dayanmaktadır. Mansoor, bu savaş tarzının yalnızca sahada değil; stratejik planlama ve operasyonel uygulama düzeylerinde de etkili olabileceğini belirtmekte ve askeri yapıların buna göre donanımlı olması gerektiğini savunmaktadır (Mansoor, 2012).

Benzer biçimde Andreas Jacobs ve Guillaume Lasconjarias da hibrit savaşın geleneksel çatışma kalıplarının ötesine geçtiğini dile getirir. Onlara göre, askeri kuvvetlerin yanında ekonomik baskı, teknolojik araçlar, organize suç unsurları, bilgi operasyonları ve dezenformasyon gibi birçok yöntem bir arada kullanılır. Bu çeşitlilik sayesinde hibrit aktörler, yalnızca fiziksel değil; medya, bilgi ve algı alanlarında da rakiplerini etkisizleştirmeye çalışır (Jacobs & Lasconjarias, 2015).

Alexander Lanoszka (2016) ise, hibrit savaşın aslında yeni bir savaş biçiminden ziyade farklı unsurların bir arada kullanıldığı özgün bir stratejik yaklaşım olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, bu stratejinin temelinde dış politika hedeflerine ulaşmak amacıyla devletin sahip olduğu çeşitli güç araçlarının eşgüdümlü biçimde kullanılması yatmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, hibrit savaş yaklaşımı savunmaya değil, daha çok saldırıya yönelik bir karakter taşımaktadır (Lanoszka, 2016).

Hibrit savaş kavramı, geleneksel ve asimetric savaş yöntemlerinin birleşimiyle şekillenen modern çatışmaları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Klasik savaş anlayışının ötesine geçen bu kavram, devletler arası ve devlet dışı aktörlerin birden fazla savaş stratejisini eş zamanlı olarak kullanmasını ifade etmektedir (Hoffman, 2007). Geleneksel askeri operasyonlarla birlikte siber saldırılar, dezenformasyon, ekonomik baskılar ve vekil aktörlerin kullanımı hibrit savaşın temel bileşenleri arasında yer almaktadır (Mansoor, 2012).

Hibrit savaş, çeşitli bileşenlerden oluşan ve konvansiyonel savaş stratejilerini modern asimetric savaş teknikleriyle harmanlayan bir savaş doktrini'dir. Bu bağlamda, hibrit savaşın temel unsurları arasında askeri güç kullanımı, bilgi savaşı ve dezenformasyon, siber saldırılar, vekil aktörler ve ekonomik savaşlar yer almaktadır (Kilcullen, 2010). Geleneksel muharebe yöntemleri, doğrudan çatışmalar ve konvansiyonel silah sistemlerinin kullanımı hibrit savaşın askeri bileşenlerini oluştururken, medya, sosyal medya ve diğer iletişim araçları kullanılarak karşı tarafın algısını manipüle etmeye yönelik faaliyetler önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Galeotti, 2016). Ayrıca, devlet altyapılarına, finansal sistemlere ve kritik bilgilere yönelik dijital saldırılar hibrit savaşın siber boyutunu ortaya koymaktadır (Rid, 2012).

Hibrit savaş, 21. yüzyılın savaş stratejileri içinde giderek daha fazla önem kazanan bir olgu haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik ortamı büyük ölçüde değişmiş ve savaşların artık sadece cephede kazanılmadığı bir döneme girilmiştir (Renz & Smith,

2016). Teknolojinin gelişimi, dijital çağın etkileri ve bilgi savaşlarının artması hibrit savaş doktrinlerinin daha da geliştirilmesine olanak tanımıştır. Özellikle 2014 yılındaki Rusya-Ukrayna krizi, hibrit savaş stratejilerinin modern dünyadaki etkisini gözler önüne seren önemli bir vaka olarak değerlendirilmektedir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak sürecinde uyguladığı yöntemler, askeri gücün yanı sıra siyasi manipülasyon, ekonomik baskılar ve siber saldırılar ile şekillenen bir hibrit savaş modelini ortaya koymuştur (Galeotti, 2019).

İlgili literatür incelendiğinde genel olarak hibrit savaş hem geleneksel savaş hem de asimetrik savaş yöntemlerinin bir sentezi olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel savaş, genellikle devletler arasında düzenli orduların belirli cephelerde çarpışmasını ifade ederken, asimetrik savaş genellikle düzensiz gruplar veya isyan hareketleri tarafından yürütülen bir mücadeleyi kapsamaktadır (Gray, 2005). Hibrit savaş ise bu iki kavramın bir birleşimi olup hem konvansiyonel ordu güçlerini hem de gayri nizami unsurları bir araya getirmektedir. Bu yönüyle hibrit savaş hem devletlerin hem de devlet dışı aktörlerin etkin olarak kullanabildiği esnek bir savaş modeli sunmaktadır (Mansoor, 2012).

Çalışmada Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik müdahaleleri, Hoffman'ın ortaya koyduğu hibrit savaş bileşenleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Diğer kuramsal yaklaşımlar (Nemeth, Walker, Mansoor, Lanoszka vb.) ise kavramın gelişimini ve farklı yorumlarını göstermek amacıyla tamamlayıcı bir perspektif sunmak için ele alınmıştır. Böylece çalışma, hibrit savaş kavramını tek bir analitik çerçeve üzerinden sistematik biçimde incelemeyi amaçlamaktadır.

4. HİBRİT SAVAŞIN UNSURLARI

Hoffman (2007), hibrit savaş kavramını analiz ederken bu kavramın “Karma Savaşlar (Compound Wars), Kısıtsız Savaşlar (Unrestricted Wars) ve 4. Kuşak Savaşlar” olmak üzere üç temel unsurdan oluştuğunu belirtmiştir. Karma savaşlar, klasik ve düzensiz savaş yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çatışmaları ifade etmektedir. Kısıtsız savaşlar ise, ekonomi, ticaret, doğal kaynaklar gibi unsurların da dahil edildiği, çok yönlü bir yaklaşımın benimsendiği ve sınırlamaların ötesine geçen savaş türlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Son olarak, 4. Kuşak Savaşlar kavramı, geleneksel savaş tekniklerinin dışında kalan yeni strateji, yöntem ve silahların kullanıldığı çatışmaları ifade etmektedir. Hoffman tarafından bu bileşenlerle ortaya koyulan hibrit savaşın kapsam ve içeriği Tablo 1’de detaylı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 1. Hibrit Savaşın Unsurları

Hibrit Savaşın Unsurları	Açıklama
Özel Kuvvetler	Gizli operasyonlar ve hedef odaklı müdahaleler gerçekleştiren birimler.
Diplomasi	Siyasi ve uluslararası ilişkiler yoluyla hedeflere ulaşma stratejileri.
Düzensiz Güçler	Gerilla, isyancı veya milis gibi organize olmayan askeri unsurlar.
Bilgi Savaşı ve Propaganda	Medya ve iletişim araçlarıyla algı yönetimi ve dezenformasyon.
Düzenli Güçler	Geleneksel ordu birlikleri ve standart askeri operasyonlar.
Yerel Muhaliflerin Desteği	Hedef bölgedeki yerel grupların iş birliği ve katılımı.
Ekonomik Savaş	Ticaret, kaynak kontrolü ve finansal baskı yöntemleri.

Siber Savaş

Bilgisayar ağları ve dijital sistemler üzerinden yürütülen saldırılar.

Kaynak: (Sehgal, 2018)

Tablo 1’de görüldüğü üzere hibrit savaş; özel kuvvetler, diplomasi, düzensiz ve düzenli güçler, bilgi savaşı ve propaganda, ekonomik savaş, siber saldırılar ve yerel muhaliflerin desteği gibi farklı unsurların eş zamanlı ve koordineli biçimde kullanıldığı çok boyutlu bir savaş stratejisini ifade etmektedir. Bu çerçevede hibrit savaş, askeri ve askeri olmayan araçların birlikte devreye sokulduğu, savaş ile barış arasındaki sınırların bulanıklaştığı bir çatışma modeline işaret etmektedir. Her ne kadar modern bir kavram olarak öne çıksa da tarihsel süreçte benzer stratejik uygulamaların farklı biçimlerde kullanıldığı görülmektedir.

5. RUSYA’NIN UKRAYNA’YA YÖNELİK HİBRİT SAVAŞ UYGULAMALARI

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte bağımsızlığını kazanan Ukrayna, jeopolitik açıdan hem Batı’nın hem de Rusya’nın çıkarlarını doğrudan ilgilendiren bir konuma sahip olmuştur. Bu konum, ülkenin hem siyasi hem ekonomik olarak büyük güçlerin rekabet alanına dönüşmesine yol açmıştır. Rusya için Ukrayna, yalnızca eski Sovyet coğrafyasındaki bir devlet değil, aynı zamanda tarihsel bağları ve güvenlik perspektifi açısından vazgeçilmez bir tampon bölge konumuna gelmiştir. Nitekim Vladimir Putin yönetimindeki Rusya, kaybettiği etki alanlarını yeniden kazanmaya dönük bir dış politika benimsemiş ve Ukrayna bu politikanın merkezine yerleştirilmiştir (Vasara, 2020). Ancak Ukrayna, bu jeopolitik sıkışmışlığa karşı zamanla Batı ile daha yakın ilişkiler kurma yönünde eğilim göstermeye başlamıştır. Özellikle 2000’li yılların başında ortaya çıkan siyasi krizler, ülkede demokratik dönüşüm talebini tetiklemiştir. Bu dönem, halkın seçimlere dair adil ve şeffaf bir süreç beklentisiyle kitlesel gösteriler düzenlemesine sahne olmuştur. Batılı aktörler, bu gelişmeleri “renkli devrimler” olarak tanımlayarak destek vermiştir (Al-Nuaimi, 2023).

Seçim sonuçlarının manipüle edildiği iddiaları sonucunda ortaya çıkan “Turuncu Devrim”, Ukrayna’da yalnızca siyasi değil, aynı zamanda toplumsal bir kırılmayı da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Batı yanlısı Viktor Yuşçenko ve Rusya destekli Viktor Yanukoviç’in temsil ettiği iki farklı dünya görüşü, Ukrayna’yı ikiye bölen bir güç mücadelesini somutlaştırmıştır. Nitekim Batı yanlısı aday Yuşçenko’nun galip gelmesi, Moskova tarafından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmiştir (Uyaniker, 2017). Bu içsel kutuplaşma, yalnızca siyasi elitler arasında değil, ülkenin demografik yapısında da kendini göstermiştir. Doğu Ukrayna’da Rusya’ya yakın duran halk kesimleri, Batı Ukrayna’daki Avrupalı tutumlarla çelişmektedir. Bu farklılık, Moskova’nın özellikle doğu ve güneydeki etkisini artırmasını kolaylaştırmıştır (Woehrel, 2008; Cable, 2015).

2013-2014 yıllarında yaşanan olaylar, bu kutuplaşmanın zirveye ulaştığı bir dönemi temsil etmektedir. Ukrayna yönetiminin Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşmalarını askıya alması, geniş çaplı protestolara yol açtı. Özellikle Kiev’deki Euromaidan gösterileri, ülke yönetiminin Rusya’ya yönelmesini protesto eden bir halk hareketi haline gelmiştir. Rusya ise bu gelişmeleri yakından takip ederek, Batı etkisini sınırlamak amacıyla hem ekonomik hem de siyasi baskı araçlarını devreye sokmuştur (Lanoszka, 2016).

Gösterilerin bastırılması için çıkarılan sert yasalar ve artan şiddet olayları, Ukrayna’nın iç siyasi dengelerini daha da sarsmıştır. 2014 yılına gelindiğinde Yanukoviç’in görevden alınması ve geçici bir hükümetin kurulması, yalnızca iç dinamikleri değil, aynı zamanda Rusya’nın bölgesel güvenlik stratejisini de doğrudan etkilemiştir. Bu gelişmeleri fırsat olarak gören Moskova, Kırım’a yönelik hızlı bir ilhak sürecini başlatmıştır (Schoemaker, 2019). Kırım’ın Rusya

tarafından ilhak edilmesi, Karadeniz'deki dengeleri değiştirmekle kalmamış; aynı zamanda NATO ve Batı ittifakının doğuya doğru genişlemesine karşı Rusya'nın verdiği bir yanıt olarak da değerlendirilmiştir. Rusya, Karadeniz Filosunun bulunduğu Sivastopol üssünün güvenliği ve enerji koridorlarının kontrolü açısından Kırım'ın stratejik değerini ön plana çıkarmıştır (Sönmez, Bıçakçı, & Yıldırım, 2015)

Öte yandan Putin'in Ukrayna'yı tarihi olarak Rus toprağı olarak tanımlaması, bu müdahaleye ideolojik bir zemin kazandırmayı amaçlamıştır. Bu yaklaşım, sadece güncel güvenlik kaygılarına değil, aynı zamanda imparatorluk mirasının yeniden canlandırılmasına dönük tarihsel bir iddiaya işaret etmektedir (Banasik, 2016). ABD'nin ve AB'nin genişleme stratejileriyle çelişen bu gelişmeler, Rusya'yı daha agresif bir dış politika izlemeye sevk etmiştir. Yaptırımlar, diplomatik izolasyon ve küresel ekonomiyle olan ilişkilerdeki gerilim, 2014 sonrası dönemin belirleyici unsurları haline gelmiştir (Clark, 2020).

5.1. 2014 Müdahalesinde Rusya'nın Ukrayna'da Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi

Rusya, hibrit savaş stratejilerini Ukrayna müdahalesinde büyük ölçüde uygulamıştır. Ukrayna, bağımsızlığını kazandığı günden bu yana Rusya ile Batı arasındaki çatışmadan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiştir. Bu süreçte, bazen tarafların aleyhine olacak şekilde önemli kazanımlar elde etmiş, bazen de iki güç arasındaki mücadele nedeniyle dış politikada hareket serbestliği kaybı yaşamıştır. Özellikle, eski Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in Avrupa Birliği'nin önerdiği Doğu Ortaklığı Programı'nı reddetmesi, Kiev'de reform yanlısı halk hareketlerine yol açmış ve bu durum bir krize dönüşmüştür. Bu kriz, Kırım'a da sıçramış ve Rusya, bu olaylara kayıtsız kalmayarak Kırım'a müdahalede bulunmuştur. Bu müdahale, olayların seyrini radikal bir biçimde değiştirmiştir (Aras & Yıldırım, 2022). Bu gelişmeler, hibrit savaşın genellikle hedef ülkenin iç siyasi kırılma noktalarından yararlanma eğilimiyle uyumlu olup, Rusya'nın müdahale öncesi uygun bir zemin oluşmasını beklediğini göstermektedir.

Rusya, hibrit savaş stratejilerini Kırım'da aktif bir şekilde uygulayarak Ukrayna'nın Kırım üzerindeki tüm unsurlarını ve sembollerini göz ardı etmiştir. Bu süreç sonucunda, Kırım'ı ülkesine katan Rusya, Ukrayna askeri gücüne karşı tank ve silahlar kullanarak, Rusya destekli ayrılıkçıları organize etmiş ve Ukrayna'nın doğusundaki etnik Rusların yoğunlukta olduğu Donetsk ve Lugansk bölgelerinde çatışmaların başlamasına neden olmuştur (Stoker & Whiteside, 2020). Bu gelişmeler, hibrit savaşın askeri unsurlar ile vekil aktör kullanımının birlikte yürütüldüğü bir stratejik yaklaşımı yansıtmaktadır.

Kırım'ın ilhakından sonra Rusya, Donbas'taki istikrarsızlığı desteklemeye devam etmiş ve etkili olmak için kapsamlı taktikler geliştirerek hibrit savaş stratejilerini devreye sokmuştur. Bu savaşta, Rusya, Kırım'da olduğu gibi, üniformasız yerel destekçilerle birlikte çalışarak direnişi zayıflatmaya yönelik psikolojik operasyonlar, istihbarat faaliyetleri, korkutma ve rüşvet yöntemleri kullanmıştır. Ayrıca, hızlı bir şekilde organize edilen yüksek eğitimli ve disiplinli kuvvetler de bu süreçte önemli bir rol oynamıştır (Connell & Evans, 2015). Bu durum, hibrit savaşın örtülü askeri güç kullanımı ve belirsizlik yaratma stratejileriyle uyumlu olup, doğrudan müdahalenin maliyetlerini azaltmayı amaçlamaktadır.

Rusya, hibrit savaşın önemli bir parçası olarak enformasyon savaşını Kırım'daki Rusça konuşan topluluklar üzerinde kontrol kurarak uygulamıştır. Amaç, bu nüfusun direniş göstermeden Rus yanlısı duygularla ikna edilmesini sağlamak ve müdahaleyi meşrulaştırmaktır. Kırım'a yönelik enformasyon savaşında, medya sansürü ile Ukrayna kanallarının engellenmesi ve Rus kanallarının yaygınlaştırılması önemli rol oynamıştır. Ayrıca, Kremlin destekli Rus yanlısı troller

sosyal medya ve bloglarda dezenformasyon yaymıştır (Votel vd., 2016). Bu faaliyetler, hibrit savaşın bilgi savaşı boyutu kapsamında değerlendirilmekte olup, hedef kitlenin algısını yönlendirerek askeri operasyonların etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Vladimir Putin, Kırım'ın Rusya ile tarihsel bağlarını vurgulayarak müdahaleyi savunmuştur. Rusya, Ukrayna hükümetini "faşist cuntacılar" olarak yaftalayarak itibarsızlaştırma kampanyası başlatmış ve bu propagandanın etkisini Doğu Ukrayna ve Kırım'daki Rus azınlık üzerinde yoğunlaştırmıştır. Rusya, sahte görüntüler ve yalan haberler yayımlayarak Ukrayna devrimini CIA destekli bir darbe olarak tanıtmayı hedeflemiştir. Medya, bu propagandanın yayılmasında önemli bir araç olmuştur (Chivvis, 2017). Bu durum, bilgi savaşının yalnızca iç kamuoyunu değil, uluslararası kamuoyunu da etkilemeye yönelik çok katmanlı bir strateji olarak kullanıldığını göstermektedir.

Kremlin'in, Ukrayna'nın bilgi sistemlerini ele geçirmek ve belirsizlik yaratmak amacıyla siber saldırılar düzenlediğine dair güçlü belirtiler vardır. 2015 sonlarında, Rus bilgisayar korsanları, hükümeti ve ordusunu hedef alan sürekli siber saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar, hükümet belgelerine erişim sağlamak ve iletişim kesintileri yaratmayı amaçlamıştır (Toal, 2017). Ukrayna'nın telekomünikasyon altyapısına yapılan saldırılar, Kırım'daki Rus birliklerinin girmesinin ardından hız kazanmıştır. Ukraynalı hacker grupları, Rusya'nın web sitelerine karşı ağ saldırıları düzenlemiştir (Maurer, 2015). Bu gelişmeler, hibrit savaşın siber boyutunun sahadaki askeri operasyonlarla eş zamanlı yürütüldüğünü ve karar alma süreçlerini zayıflatmayı hedeflediğini göstermektedir.

Şubat 2014'te Ukrayna'daki hükümet karşıtı protestolar sonucu Yanukoviç Hükümeti devrilmiş ve Rus yanlısı ayrılıkçılar Kırım ve Donbas'ta toprak işgallerine yönelmiştir. Çoğu "küçük yeşil adamlar" olarak adlandırılan yüksek eğitimli Rus Özel Kuvvetleri (Spetsnaz) olarak tespit edilmiştir (Balasevicius, 2017). Kırım'ın işgali, Rusya'nın vekil güçlerinin varlığı sayesinde kan dökülmeden gerçekleştirilmiştir. "Askeri aldatma" stratejisi çerçevesinde, amblem taşımayan üniformalar giymiş bu askerler, Ukrayna hükümeti üzerinde kafa karışıklığı yaratmayı amaçlamıştır (Gonchar vd., 2015, s. 5). Rusya, Donbas bölgesinde de benzer taktikler uygulayarak yerel öz savunma milisleri ve ithal militanlarla bir yıpratma stratejisi izlemiştir. Böylece, vekil güçler olarak Ukrayna askerlerine karşı savaşmışlardır (Allison, 2014). Bu durum, hibrit savaşın vekil aktör kullanımı stratejisinin merkezi bir unsur olduğunu ve doğrudan çatışma riskini minimize etmeye yönelik olduğunu göstermektedir.

Rusya, Ukrayna Krizi'nin ilk dönemlerinde Kırım'da paramiliter gruplar ve Spetsnaz kullanarak stratejik hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır. Aynı zamanda, Ukrayna'nın dikkatini Kırım'dan doğu sınırına çekmek için sınıra olağanüstü askeri konuşlandırmalar yaparak Donbas bölgesine düzensiz birlikler sevk etmiştir. Bu strateji, Rus ordusunun Ukrayna tarafından tehdit olarak algılanmasını sağlarken, Donbas'taki yerel Rus yanlısı güçlerin esas darbeyi indirmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde, Rusya, bölgedeki yerel halka silah ve mühimmat göndererek gerilimi tırmandırmayı amaçlamıştır. 2014 yılı Nisan ayına kadar 40 binin üzerinde Rus askeri, Ukrayna-Rus sınırına konuşlandırılmıştır (Cable, 2015). Bu gelişmeler, hibrit savaşın askeri unsurlar ile psikolojik baskı unsurlarının birlikte kullanıldığını göstermektedir.

Rusya, Kırım'da gayri nizami unsurlar kullanırken, aynı zamanda büyük çaplı tatbikatlar yaparak ulusal düzeydeki karar alma süreçlerini etkilemeyi hedeflemiştir (Erol & Oğuz, 2018). 2014 baharında 90 bin seçkin asker Ukrayna'nın doğu ve kuzeyine yerleştirilirken, Batı Rusya'da da büyük denetimler ve tatbikatlar başlatılmıştır. Bu askeri hareketlilik, Ukrayna'nın çatışmayı tırmandırmasını engellemeye yönelik bir caydırıcılık stratejisi olarak kullanılmıştır (Steger,

2017). Bu durum, hibrit savaşın yalnızca doğrudan müdahale değil, aynı zamanda stratejik caydırıcılık üretme aracı olarak da kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Rusya'nın konvansiyonel kuvvetleri, Donbas bölgesindeki çatışmalarda, yerel milisleri ve paramiliter grupları desteklemenin yanı sıra, ağır bombardıman uçakları, topçu ve çok namlulu roket fırlatıcılar gibi gelişmiş askeri donanımlar kullanmıştır. 2015 yılında, Rusya TOS-1 roket fırlatma sistemleri ve Pantsir-S1 füze savunma sistemleri gibi güçlü askeri teçhizatları Donbas'a sevk etmiştir (Westerlund ve Norberg, 2016). Bu askeri sevkiyat, Rusya'nın bölgedeki etkisini artırmaya yönelik stratejik bir hamle olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, Rusya'nın konvansiyonel kuvvetleri, Donbas'taki çatışmalarda, özel kuvvetleri desteklemek ve büyük ölçekli müdahaleyi caydırmak için kritik bir rol oynamıştır. Özellikle Ağustos 2014'te Ukrayna kuvvetlerinin Rusya destekli milisler karşısında zor durumda kaldığı sırada, Rus konvansiyonel birliklerinin hızlı müdahalesi belirleyici olmuştur (Boston & Massicot, 2017). Bu gelişmeler, hibrit savaşın konvansiyonel ve gayri nizami unsurların birlikte kullanıldığı çok katmanlı yapısını açıkça ortaya koymaktadır.

Rusya'nın hem konvansiyonel hem de gayri nizami güçleri, Ukrayna'nın Batı ile yakınlaşmasını engellemeye ve Kırım'ı kontrol altında tutmaya yönelik etkili bir hibrit savaş stratejisi izlemiştir. Bu süreçte, zırhlı birlikler, topçu, çoklu fırlatma roket sistemleri ve insansız hava araçları kullanılarak büyük çaplı operasyonlar gerçekleştirilmiştir (Karabulut, 2016). Genel olarak değerlendirildiğinde, 2014 müdahalesi, hibrit savaşın askeri, bilgi, siber ve vekil unsurlarının eş zamanlı ve koordineli biçimde kullanıldığı, özellikle bilgi savaşı ve vekil aktörler üzerinden yüksek etkinlik sağlanan bir süreç olarak öne çıkmaktadır.

5.2. 2022 Müdahalesinde Rusya'nın Ukrayna'da Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi

Rusya'nın 2022 yılına kadar sürdürdüğü askeri faaliyetler, 2014 yılında başlayan süreçle doğrudan bağlantılıdır. Kırım ve Donbas bölgelerinin Rusya tarafından kısmi olarak işgali sonrasında, çatışmalar bölgesel düzeyde devam etmiş ve uzun süreli bir kriz ortamı oluşmuştur. Ancak, 24 Şubat 2022'de başlayan ikinci müdahale aşamasında Rusya, Ukrayna'ya yönelik yeni bir operasyon başlatmış, başkent Kiev'i hedef alarak burada rejim değişikliği yapmayı planlamıştır (Kirby, 2023). Ukrayna istihbaratına göre, Rus ordusunun hareketi, sahadaki gelişmeleri etkileyebilmek için operasyonel hazırlıklarla başlamış ve bu süreç genel olarak bir örtüleme stratejisi çerçevesinde yürütülmüştür (Arslan, 2023).

2021 yılında başlayan örtüleme dönemi, Rus istihbarat servislerinin yeni aşama için hedef belirleme ve planlama faaliyetlerine odaklandığı bir süreç olmuştur. Bu dönemde, ilk müdahalede olduğu gibi, çatışma sürecinin başlamasıyla birlikte stratejik hedeflere ulaşmayı kolaylaştıracak faaliyetler yürütülmüştür. Özellikle FSB (Federal Güvenlik Servisi) yerel halkın Ukrayna hükümeti ve Rusya'ya yönelik tutumunu analiz etmeyi; Ukrayna'nın tam işgaline yönelik desteklenecek yerel muhalefet gruplarını belirlemeyi; yerel idarelerde görev alabilecek kişileri tespit etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca, işgalin başlangıcında kritik noktaların kontrolünü ele geçirecek asimetrik unsurlar ile yerel sempatanlar ve isyanlara katılabilecek kişiler belirlenmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan, SVR (Dış İstihbarat Servisi) de, yerel sorunlardan yararlanarak protestolar düzenlemek için muhalefet gruplarını organize etmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur (Canpolat, 2022). Bu süreçte aktif tedbirler yoğun şekilde uygulanmış ve işgal öncesi hazırlık için Ukrayna Parlamentosu ve istihbarat servislerinden üst düzey isimlerin desteği alınmıştır (Watling vd., 2023). Rusya, genel örtüleme dönemi boyunca sınır bölgelerinde tatbikatlar yaparak Ukrayna'nın mevcut durumu kabul etmesini ve Batı ile ilişkilerinde değişiklik yapmasını sağlamaya çalışmıştır (Stent, 2022).

Rusya'nın 2022'deki Ukrayna müdahalesinde kullanılan asimetrik ve konvansiyonel askeri aktörler ve araçlar, çatışmanın dinamiklerini büyük ölçüde şekillendirmiştir. Gerasimov Doktrini'ne göre, Rus ordusunun askeri gücü, doğrudan askeri kuvvetlerle bağlantılı organik unsurlardan oluşurken, bu unsurların dışındaki gayri nizami aktörler ve özel askeri şirketler (ÖAŞ) gibi unsurlar "asker dışı araçlar" olarak tanımlanır (Arslan, 2021). Bu tür unsurlar, genellikle vekalet savaşları çerçevesinde değerlendirilir.

2014 yılında başlayan müdahalelerde, Rusya'nın özel kuvvetleri olan Spetsnaz ve diğer asimetrik unsurlar, önemli roller üstlenmişti. 2022'de ise, Rus ordusunun modernizasyon süreci çerçevesinde profesyonel asker sayısının artırılması ve zorunlu asker sayısının azaltılmasıyla, Spetsnaz daha çok konvansiyonel operasyonlarda kullanılmıştır. Bu değişimin arkasında yatan temel neden, büyük formasyonlu çatışmalardan ziyade hızlı hareket kabiliyetine sahip daha küçük ve mekanize birliklere odaklanma ihtiyacıdır. 2022'de, Ukrayna'nın geniş coğrafyasında daha büyük konvansiyonel kuvvetlere ihtiyaç duyulması, Spetsnaz'ın önemli bir rol oynamasına neden olmuştur (Özer, 2018).

Özel Askeri Şirketler (ÖAŞ) de bu dönemde önemli bir rol üstlenmiştir. 2014'te ilk kez kullanılan bu şirketler, Suriye, Libya ve Afrika'daki operasyonlarla deneyim kazanmış ve 2022'de, savaşın süresinin uzayacağını anlaşıldığından, Wagner gibi ÖAŞ'ler Rus ordusunun insan gücü açığını kapatmak için sahaya sürülmüştür (Razek & Barabanov, 2023). Bu dönemde, Rusya 16.000 yabancı savaşçı istihdam edeceğini açıklamış ve savaşın farklı cephelerinde paralı askerler kullanmıştır (Chehayeb, 2022). ÖAŞ'lerin faaliyetleri genellikle yerel güçlere eğitim verme, sabotaj, istihbarat toplama ve dezenformasyon gibi destekleyici rolleri kapsar. Ancak Wagner, özellikle Bakmut gibi çatışmalarda, doğrudan savaş alanında ön cephede yer almış ve bu durum Rusya'nın insan gücü ihtiyacını karşılamada kritik bir rol oynamıştır. Ayrıca, Rusya'nın aşırı sağcı grupları ve Rus Emperyal Hareketi gibi ideolojik grupları da savaşta aktif bir şekilde yer almıştır (Watling vd, 2023).

Ukrayna cephesinde, 1 Ocak 2022'de gerçekleştirilen yasa değişikliği ile yerel milislerin ordunun bir parçası olarak daha geniş bölgelerde hareket yapmalarına olanak tanınmıştır (Astrov vd., 2022). Bu sayede, Ukrayna ordusu, konvansiyonel asimetrik güçleriyle Rusya'ya karşı savunmasını güçlendirmiştir. Özellikle Rusya'nın Kiev'e ilerleyişi sırasında, Ukrayna'nın yerel milisleri Rus ikmal hatlarına saldırarak savunmayı güçlendirmiştir (Echevarria, 2022). Konvansiyonel asimetrik strateji bağlamında, Ukrayna'nın kullandığı araçlar arasında Javelin gibi anti-tank füzeleri ve Bayraktar İHA'ları öne çıkmaktadır. Ayrıca, Ukrayna'nın yerel savunma gücü olan 112. ve 114. Bölgesel Savunma Kuvvetleri gibi oluşumlar, düzenli orduyla birlikte savunma hatlarını kurmuş ve stratejik derinlikte önemli bir rol oynamıştır (Wasilewski, 2022).

Bilgi savaşı, 2022 müdahalesinin kritik bir boyutu olmuştur. Rusya, bilgi operasyonları aracılığıyla Ukrayna halkının moralini kırmayı ve savaşın meşruiyetini sarsmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, Rusya'nın kullandığı dezenformasyon kampanyaları, özellikle Rusya'nın Ukrayna'nın güvenliğine tehdit oluşturduğunu öne süren propaganda ile toplumsal destek sağlamayı hedeflemiştir (TASS, 2022). Ukrayna ise, savaşın başından itibaren bilgi savaşını etkin bir şekilde kullanmıştır. Bilgi operasyonları, ulusal birlikteliği pekiştirme ve uluslararası desteği sağlama amacıyla yürütülmüştür. Öne çıkan örneklerden biri, Kiev Hayaleti'nin viral hale gelen görüntüleriyle Rusya'nın moralini bozmak ve halkın savaşa iradesini güçlendirmektir (Thompson & Alba, 2022). Bilgi savaşında önemli bir araç olan sosyal medya, özellikle cep telefonu uygulamaları ve sosyal medya platformları, Ukrayna'nın istihbarat toplama faaliyetlerini desteklemiştir. Örneğin, Diia uygulaması üzerinden halk, Rus kuvvetlerinin

yerlerini işaretleyerek ordusuna yardımcı olmuştur (Aliyev, 2022). Bu tür dijital desteklerle, Ukrayna'nın savaşma iradesi ve savunma stratejileri önemli bir güç kazanmıştır (Judah, 2022). 2022'deki Rusya-Ukrayna savaşı, konvansiyonel ve asimetric güçlerin iç içe geçtiği ve bilgi savaşının etkili bir biçimde kullanıldığı bir çatışma olmuştur. Ukrayna'nın bilgi savaşındaki yenilikçi yöntemleri, ulusal ve uluslararası desteği sağlamada önemli bir rol oynamıştır.

5.3. 2014 ve 2022 Müdahalelerinin Karşılaştırmalı Analizi

Kuramsal çerçeveden hareketle, çalışmada geliştirilen analitik yapı doğrultusunda Rusya'nın 2014 ve 2022 yıllarında Ukrayna'ya yönelik müdahaleleri hibrit savaşın temel bileşenleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu kapsamda oluşturulan analiz matrisi, söz konusu müdahalelerde kullanılan hibrit savaş unsurlarını ve bu unsurların kullanım biçimlerindeki farklılıkları sistematik bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tablo 2. Rusya'nın 2014 ve 2022 Ukrayna Müdahalelerinde Hibrit Savaş Unsurlarının Karşılaştırmalı Analizi

Kategori	Göstergeler	2014 Müdahalesi (Kırım & Donbas)	2022 Müdahalesi
Askeri Unsurlar	Konvansiyonel kuvvet kullanımı, örtülü operasyonlar, askeri konuşlanma	Örtülü ve inkar edilebilir askeri güç kullanımı ("küçük yeşil adamlar"), sınırlı konvansiyonel müdahale, sınırda askeri yığınak ve caydırıcılık	Geniş çaplı konvansiyonel askeri operasyonlar, doğrudan işgal girişimi, büyük ölçekli askeri birlik kullanımı
Bilgi Savaşı ve Dezenformasyon	Propaganda, medya kontrolü, algı yönetimi, sosyal medya kullanımı	Rus medya kontrolü, Ukrayna kanallarının engellenmesi, Rusça konuşan nüfusa yönelik propaganda, sosyal medyada dezenformasyon	Dijital platformlar üzerinden yoğun propaganda, uluslararası kamuoyunu etkilemeye yönelik bilgi savaşı, ancak Ukrayna'nın karşı propaganda kapasitesi artmış
Siber Savaş	Kritik altyapıya saldırı, veri ihlali, iletişim kesintisi	Devlet kurumlarına ve iletişim altyapısına yönelik siber saldırılar, bilgi sistemlerine sızma girişimleri	Daha yoğun ve gelişmiş siber saldırılar, ancak Ukrayna'nın artan savunma kapasitesi ve Batı desteği ile etkisi sınırlı
Ekonomik Baskı	Enerji politikaları, yaptırımlar, finansal araçlar	Ukrayna'ya yönelik dolaylı ekonomik baskı, enerji ve ticaret üzerinden etki kurma	Uluslararası yaptırımların devreye girmesiyle daha karmaşık ekonomik süreç, karşılıklı ekonomik baskı ortamı
Vekil Aktörler	Milisler, paramiliter gruplar, özel askeri şirketler	Yerel ayrılıkçı gruplar, milisler ve Rusya destekli paramiliter unsurların kullanımı	Özel askeri şirketler (özellikle Wagner), yabancı savaşçılar ve daha profesyonelleşmiş vekil aktör yapısı

Rusya'nın 2014 ve 2022 yıllarında Ukrayna'ya yönelik gerçekleştirdiği müdahaleler, hibrit savaş stratejisinin farklı bağlamlarda nasıl yeniden üretildiğini göstermesi açısından karşılaştırmalı analiz için önemli bir zemin sunmaktadır. Her iki müdahale de hibrit savaşın temel unsurlarını içermekle birlikte, bu unsurların kullanım biçimi, yoğunluğu ve stratejik önceliklendirilmesi bakımından belirgin farklılıklar ortaya koymaktadır. Bu durum, hibrit savaşın sabit bir modelden ziyade, koşullara göre şekillenen esnek bir stratejik yaklaşım olduğunu göstermektedir.

Askeri unsurlar açısından değerlendirildiğinde, 2014 müdahalesinde örtülü, sınırlı ve inkar edilebilir askeri güç kullanımının ön planda olduğu görülmektedir. Rusya, bu süreçte doğrudan konvansiyonel müdahaleden kaçınarak belirsizlik yaratmayı ve uluslararası tepkiyi minimize etmeyi amaçlamıştır. Buna karşılık 2022 müdahalesinde geniş çaplı konvansiyonel askeri operasyonların belirgin şekilde arttığı, hatta hibrit stratejinin askeri boyutunun baskın hale geldiği dikkat çekmektedir. Bu değişim, Rusya'nın 2022 sürecinde daha hızlı ve doğrudan sonuç alma hedefi doğrultusunda stratejik bir tercihte bulunduğunu göstermektedir. Ancak bu durum, hibrit savaşın sağladığı belirsizlik avantajını kısmen ortadan kaldırmış ve çatışmayı daha görünür hale getirmiştir.

Bilgi savaşı bağlamında, 2014 müdahalesinde Rusya'nın propaganda ve dezenformasyon faaliyetlerinde daha yüksek bir etkinlik sağladığı söylenebilir. Özellikle Kırım ve Doğu Ukrayna'daki Rusça konuşan nüfus üzerinde yürütülen bilgi operasyonları, müdahalenin meşrulaştırılmasına ve yerel direncin azaltılmasına önemli katkı sağlamıştır. Buna karşılık 2022 sürecinde Ukrayna'nın dijital platformları ve sosyal medyayı daha etkin kullanması, Rusya'nın bu alandaki görece üstünlüğünü zayıflatmıştır. Bu durum, bilgi savaşının artık tek taraflı bir araç olmaktan çıkıp karşılıklı bir mücadele alanına dönüştüğünü göstermektedir.

Siber savaş unsurları her iki müdahalede de önemli bir yer tutmakla birlikte, 2022 sürecinde dijital altyapıya yönelik saldırıların daha yoğun ve gelişmiş biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Ukrayna'nın artan siber savunma kapasitesi ve Batı desteği, bu saldırıların etkisini sınırlayan önemli bir faktör olmuştur. Bu bağlamda siber alan, hibrit savaşın süreklilik gösteren ancak etkinliği bağlamsal olarak değişen bir boyutu olarak öne çıkmaktadır.

Vekil aktör kullanımı açısından, 2014 müdahalesinde yerel milisler ve ayrılıkçı grupların ön planda olduğu görülürken, 2022 müdahalesinde özel askeri şirketler ve yabancı savaşçılar gibi daha kurumsallaşmış ve profesyonelleşmiş aktörlerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu dönüşüm, hibrit savaşın vekalet boyutunun zaman içinde daha organize ve sistematik bir yapıya evrildiğini göstermektedir.

Ekonomik baskı unsurları ise her iki dönemde de dolaylı bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak 2022 sürecinde uluslararası yaptırımların devreye girmesiyle birlikte ekonomik boyut daha karmaşık ve çok taraflı bir hale gelmiştir. Bu durum, hibrit savaşın yalnızca saldıran aktör tarafından değil, aynı zamanda uluslararası sistem tarafından da şekillendirilebilen bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 2014 müdahalesi hibrit savaşın örtülü, düşük yoğunluklu ve çok boyutlu kullanımına örnek teşkil ederken; 2022 müdahalesi hibrit unsurların korunmakla birlikte konvansiyonel askeri gücün daha baskın hale geldiği bir stratejik dönüşümü yansıtmaktadır. Bu karşılaştırma, hibrit savaşın statik bir model değil, değişen jeopolitik koşullara göre uyarlanabilen dinamik bir stratejik araç olduğunu ortaya koymaktadır.

6. SONUÇ

Rusya'nın 2014'te Ukrayna'ya yönelik müdahalesi sırasında benimsenen hibrit savaş stratejisi, savaşın doğasında görülen değişikliklere dikkat çekerken, aslında uzun yıllardır Sovyet/Rus dış ve güvenlik politikalarının yanı sıra asimetrik savaş tarihinin bir parçası olmuştur. Hibrit savaşın getirdiği yenilik, farklı araçların etkili bir biçimde, çoğu zaman anlık olarak koordine edilmesidir. Savaş ve barış arasındaki gri alanda, askeri ve askeri olmayan unsurların eş zamanlı ve uyumlu bir şekilde kullanılması, bilgi boyutunun ön plana çıkması, askeri stratejilere dair mevcut ikili yaklaşımların geçerliliğini yitirdiğini göstermektedir.

Savaş ile barış arasındaki sınırların giderek belirsizleşmesi, askeri stratejilerin politika ile iç içe geçmiş biçimde gri alanlarda sıkça kullanılmasına yol açmıştır. 2022'deki Ukrayna müdahalesinin ikinci safhası da tıpkı 2014'teki ilk safhada olduğu gibi hibrit bir karakter taşımaktadır. Bu süreç, Gerasimov Doktrini çerçevesinde, askeri ve asker dışı araçların birleşik kullanımını öngören bir dönemde başlamıştır. Bu aşama, Rusya'nın savaşın ilk safhasında yaratmayı amaçladığı kaos ortamını genişletmeye çalıştığı, Ukrayna'daki yönetimin politikalarında değişiklik yapmasını hedefleyen bir süreçtir.

İlk aşamadaki faaliyetlerin başarısızlığı üzerine, Gerasimov Doktrini'ne dayalı kriz safhasına geçilerek doğrudan kuvvet kullanımı başlamıştır. Bu safhada, savaşın konvansiyonel boyutları bazı uzmanlar tarafından hibrit savaşın sona erdiği şeklinde yorumlansa da detaylı bir analiz yapıldığında hibrit savaşın unsurlarının hala mevcut olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle, bilgi savaşı ve siber saldırılar, konvansiyonel ve asimetrik unsurlarla desteklenerek, Ukrayna'daki kaos ortamını yaratmayı amaçlayan stratejilerin bir parçası olmuştur.

Kriz ve çatışma aşamalarında, Gerasimov Doktrini'ne uygun olarak, kısa süre içinde politik amaçların elde edilmesi için doğrudan askeri güç kullanımı öngörülmüştür. Rusya, savaşla barış arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmak ve hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunu etkilemek amacıyla sahadaki faaliyetlerini "özel operasyonlar" olarak tanımlamıştır. 24 Şubat 2022'de başlayan savaşta, Rusya'nın konvansiyonel unsurlarının yanı sıra, özel askeri şirketler (ÖAŞ), yerel gruplar ve paralı askerler gibi aktörler de çatışmanın önemli parçaları haline gelmiştir. Bu unsurlar, sadece savaş destek hizmetleri sağlamakla kalmayıp, doğrudan savaş alanlarına katılmakta ve operasyonel hedeflere ulaşmak için çeşitli taktikler uygulamaktadır.

Savaşın fiziksel ve bilgi boyutlarındaki melezleşme, hibrit savaşın en önemli unsurlarından biri olarak Ukrayna müdahalesinde etkili bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle, kinetik olmayan boyutta yürütülen bilgi operasyonları ve kinetik boyutta gerçekleştirilen siber saldırılar, savaşın gidişatı üzerinde ciddi etkilere sahip olmuştur. Bilgi savaşı alanında, başta Microsoft ve SpaceX gibi devlet dışı aktörlerin kullanıldığı asker dışı araçlar, çatışmanın hibrit doğasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda, savaşın çok sayıda aktör ve farklı yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen karmaşık ve asimetrik bir süreç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ancak, Rusya'nın operasyonel stratejisinin başarısız olması, hibrit savaşın etkisiz olduğu anlamına gelmemektedir. İncelenen aktörler ve kullanılan araçlar, hibrit savaş karakterini yansıtsa da Rusya'nın 2014'teki ilk safhaya kıyasla hibrit savaş yöntemini yeterince etkili kullanmadığı ve konvansiyonel unsurlara daha fazla odaklandığı söylenebilir. İlk safhada Ukrayna toplumunda savaşma iradesinin oluşmaması, Rusya'nın operasyonel hedeflerini konvansiyonel ve asimetrik araçlarla daha hızlı elde edebileceği düşüncesine yol açmıştır. Ancak 2022'deki savaş, değişen güvenlik ortamında, materyalist bakış açısının yetersiz olduğunu ve

savaşın gidişatı üzerinde savaşma iradesinin ve gri alanlarda gerçekleşen faaliyetlerin önemli bir etkisi olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Hibrit savaş stratejileri, genellikle bir ülkenin içindeki zayıflıklardan, toplumsal ve politik sorunlardan faydalanarak uygulanan bir yöntemdir. Bu tür bir saldırı hız kazandığında, hedef alınan bölgelerdeki kontrol mekanizmaları sarsılabilir ve kritik altyapı noktaları ciddi şekilde zarar görebilir. Bu tür tehditlere karşı etkin bir savunma oluşturulabilmesi için doğru yönetim, güçlü yönetim yapıları ve şeffaflık esastır. Özellikle siber saldırılar, dezenformasyon ve casusluk faaliyetlerine karşı savunmaların güçlendirilmesi önem taşır. Hibrit savaşın bir özelliği de askeri ve sivil araçların entegre bir biçimde kullanılmasını gerektirmesidir. Bu tür tehditlere karşı yalnızca askeri yöntemlerle değil, aynı zamanda sivil önlemlerle de savunma yapılmalıdır. Yalnızca askeri ya da yalnızca sivil önlemlere odaklanmak, başarıyı engelleyebilecek bir faktör olabilir.

Bunun yanında, ülkelere yönelik yabancı sızma faaliyetlerini erken belirleyebilmek için istihbarat kapasitesinin geliştirilmesi gereklidir. Askeri stratejilerin sürekli değişen teknolojilere ve küreselleşmenin getirdiği yeni tehditlere uyum sağlaması da son derece önemlidir. Çünkü günümüzde savaş ve güvenlik sınırları oldukça belirsizleşmiştir. Bu nedenle, mevcut koşullara uyum sağlayarak uygun direniş stratejileri oluşturmak oldukça kritik hale gelmiştir. Modern savaş ortamında başarı, savaşın evrilen doğasına uygun stratejiler geliştirebilen aktörlerle yakından ilişkilidir.

Bu kapsamda, savaşın doğası, coğrafyalara ve etkenlere göre değişiklik göstermekte, ancak temel paradigma değişikliği gözlemlenmektedir. Günümüzde savaş olgusu, toplumsal dinamiklerin etkisiyle, devlet merkezli konvansiyonel savaşlardan hibrit savaşa kaymaktadır. Bu durum, konvansiyonel savaşların geçersizliğini değil, daha karmaşık aktörlerin ve araçların birleşimiyle gelişen bir süreci göstermektedir. Artık sadece askeri perspektifle bakmak yetersizdir; devletlerin sürekliliği için sivil ve askeri güvenlik uzmanlarının bir ekosistem oluşturması gereklidir. Bu, kurumlar arasında uyum ve koordinasyonu sağlayacak ortak bir mekanizma ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aliyev, N. (2022, Temmuz 28). Ukraine's asymmetric responses to the Russian invasion. *Ponars Eurasia*. <https://www.ponarseurasia.org/ukraines-asymmetric-responses-to-the-russian-invasion/>
- Allison, R. (2014). Russian 'deniable' intervention in Ukraine: How and why Russia broke the rules. *International Affairs*, 90(6), 1255-1297.
- Al-Nuaimi, A. A. (2023). *Rusya'nın 2014 Ukrayna krizindeki hibrit savaş stratejisinin analizi* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Aras, H., & Yıldırım, Y. (2022). Rusya'nın 2014 Ukrayna Krizi'ndeki hibrit savaş stratejisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 29(3), 499-516.
- Arslan, H. (2021). *Hibrit savaş: Rusya'nın 2014 yılı Ukrayna müdahalesi*. Efe Akademi.
- Arslan, H. (2023). Hibrit savaş perspektifinden Rusya'nın 2022 yılı Ukrayna müdahalesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2(43), 331-356.

- Astrov, V., Ghodsi, M., Grieveson, R., Holzner, M., Landesmann, M., Kochnev, A., Pindyuk, O., Stehrer, R., & Tverdostup, M. (2022). Russia's invasion of Ukraine: Assessment of the humanitarian, economic and financial impact in the short and medium term. *Policy Notes and Reports*, 59.
- Balasevicius, T. (2017). Looking for Little Green Men: Understanding Russia's Employment of Hybrid Warfare. *Canadian Military Journal*, 17(3), 17-28.
- Banasik, M. (2016). Russia's hybrid war in theory and practice. *Journal on Baltic Security*, 2(1), 157-182.
- Boston, S., & Massicot, D. (2017). *The Russian way of warfare*. RAND Corporation.
- Cable, K. (2015). A closer look at Russia's hybrid war. *Wilson Center, Kennan Institute*, 7, 1-8.
- Canpolat, H. (2022, Şubat 12). Rusya kızgın değil; odaklanıyor, Ukrayna krizini Putin doktrini üzerinden anlamak. *TASAM*. <https://tasam.org/trTR/Icerik/69041>
- Chehayeb, K. (2022, Nisan 1). In Syria, Russia leads effort to recruit fighters for Ukraine. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/1/in-syria-moscow-leads-effort-to-recruit-fighters-for-ukraine>
- Chivvis, C. S. (2017). *Understanding Russian "hybrid warfare" and what can be done about it*. RAND Corporation.
- Cioffi-Revilla, C. (1996). Origins and evolution of war and politics. *International Studies Quarterly*, 40(1), 1-22.
- Clark, M. (2020). *Russian hybrid warfare* [Rus Hibrit Savaşı]. Institute for The Study of War.
- Clausewitz, C. von. (1976). *On war* (M. Howard & P. Paret, Çev.). Princeton University Press.
- Connell, M. E., & Evans, R. (2015). *Russia's "ambiguous warfare" and implications for the U.S. Marine Corps*. Center for Naval Analyses (CNA) Occasional Paper series.
- Cullen, P., & Kjennerud, E. (2017). *Understanding hybrid warfare*. Multinational Capability Development Campaign Project.
- Echevarria, A. J. (2022). Clausewitz's warlike element and the war in Ukraine. *Military Strategy Magazine*, 8(2), 10-17.
- Erol, M. S., & Oğuz, Ş. (2018). Karma savaş teorisi ve Rusya-Ukrayna savaşı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), 399-415.
- Galeotti, M. (2016). *Hybrid war or gibridnaya voina? Getting Russia's non-linear military challenge right*. Mayak Intelligence.
- Galeotti, M. (2019). *Russian political war: Moving beyond the hybrid*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429443442>
- Gonchar, M., Chubyk, A., & Ishchuk, O. (2015). Energy component in new generation warfare: Case of Russia's hybrid aggression against Ukraine. <https://geostrategy.org.ua/en/analysis/research/energetichniy-komponent-viyni-novogo-pokolinnya-priklad-rosiyskoyi-agresiyi-proti-ukrayini>
- Gray, C. S. (2005). How has war changed since the end of the Cold War? *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 35(2), 14-26.
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute.
- Hoffman, F. G. (2009). Hybrid warfare and challenges. *Joint Force Quarterly*, 52, 34-39.
- Jacobs, A., & Lasconjarias, L. (2015, Nisan). NATO's hybrid flanks: Handling unconventional warfare in the South and the East. *NATO Review*, 112, 1-3.

- Johnson's Russia List. (2015, March 3). The Crimean conundrum. *Johnson's Russia List (blog)*. Retrieved November 23, 2015, from <http://russialist.org/the-crimean-conundrum/>
- Josan, A., & Voicu, C. (2015). Hybrid wars in the age of asymmetric conflicts. *Review of the Air Force Academy, (1)*, 49-54.
- Judah, T. (2022, Nisan 10). How Kyiv was saved by Ukrainian ingenuity as well as Russian blunders. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/e87fdc60-0d5e-4d39-93c6-7cfd22f770e8>
- Karabulut, A. N. (2016). Eski savaş, yeni strateji: Rusya'nın yirmibirinci yüzyıldaki hibrit savaş doktrini ve Ukrayna krizi'ndeki uygulaması. *Uluslararası İlişkiler, 13(49)*, 25-42.
- Kilcullen, D. (2010). *Counterinsurgency*. Hurst and Co.
- Kirby, P. (2023, Şubat 24). Has Putin's war failed and what does Russia want from Ukraine? *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-56720589>
- Lanoszka, A. (2016). Russian hybrid warfare and extended deterrence in Eastern Europe. *International Affairs, 92(1)*, 175-195.
- Lanoszka, A. (2016). Russian hybrid warfare and extended deterrence in Eastern Europe. *International Affairs, 92(1)*, 175-195.
- Mansoor, P. R. (2012). *Hybrid warfare in history*. Cambridge University Press.
- Maurer, T. (2015). Cyber proxies and the crisis in Ukraine. K. Geers (Ed.), *Cyber war in perspective: Russian aggression against Ukraine* (ss. 79-86). NATO CCD COE Publications.
- Nemeth, W. J. (2002, Haziran). *Future war and Chechnya: A case for hybrid warfare* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. US Army Command and General Staff College.
- Özer, Y. (2018). Savaşın değişen karakteri: Teori ve uygulamada hibrit savaş. *Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7(1)*, 29-56.
- Razek, H., & Barabanov, I. (2023, Mart 12). War in Ukraine: How Russia is recruiting mercenaries. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60711211>
- Renz, B., & Smith, H. (2016). Russia and hybrid warfare- going beyond the label. *Aleksanteri Papers, 1*, 1-12.
- Rid, T. (2012). Cyber war will not take place. *Journal of Strategic Studies, 35(1)*, 5-32.
- Schoemaker, H. (2019). Allegations of Russian weaponized migration against the EU with the blackest intention? *Militaire Spectator, 188(7/8)*, 360-373.
- Schroefl, J., & Kaufman, S. J. (2014). Hybrid actors, tactical variety: Rethinking asymmetric and hybrid war. *Studies in Conflict & Terrorism, 37(10)*, 862-880.
- Sehgal, İ. (2018, Ekim 4). What is hybrid warfare? *Global Village Space*. <https://www.globalvillagespace.com/what-is-hybrid-warfare-ikram-sehgal/>
- Sönmez, A. S., Bıçakçı, H., & Yıldırım, C. (2015). Kırım sorunu bağlamında Rusya-Ukrayna ilişkilerinin analizi. *International Journal of Social Sciences and Education Research, 1(3)*, 655-670.
- Steger, N. D. (2017). *The weaponization of migration: Examining migration as a 21st century tool of political warfare* (Yüksek Lisans Tezi). Naval Postgraduate School, Monterey, California.
- Stent, A. (2022, Ocak 27). The Putin Doctrine. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com>
- Stoker, D., & Whiteside, C. (2020). Blurred lines: Gray-zone conflict and hybrid war – two failures of American strategic thinking. *Naval War College Review, 73(1)*, 1-37.

- TASS. (2022, Şubat 24). Decision taken on denazification, demilitarization of Ukraine — Putin. <https://tass.com/politics/1409189>
- Thompson, S., & Alba, D. (2022, Mart 3). Fact and mythmaking blend in Ukraine's information war. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/03/03/technology/ukraine-war-misinfo.html>
- Toal, G. (2017). *Near abroad: Putin, the West, and the contest over Ukraine and the Caucasus*. Oxford University Press.
- Toptaş, E. (2015). Harbin doğası ve karakteri bağlamında hibrid savaş. *Milli Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, 2(8), 1-17.
- Türk Dil Kurumu. (2025, Ocak 22). Hibrit. <https://sozluk.gov.tr/?ara=hibrit>
- Uyaniker, H. B. (2017). *Kırım sorunundan Donbas savaşına Rusya-Ukrayna uyumsuzluğu: Sebepler ve sonuçlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vasara, A. (2020). *Theory of reflexive control: Origins, evolution and application in the framework of contemporary Russian military strategy [Refleksif kontrol teorisi: Çağdaş Rus askeri stratejisi çerçevesinde kökenler, evrim ve uygulama]*. Finnish National Defense University.
- Votel, J. L., Cleveland, C. T., Connett, C. T., & Irwin, W. (2016). Unconventional warfare in the gray zone. *Joint Force Quarterly*, 80, 101-109.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (9. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Walker, R. G. (1998). *Spec fi: The United States Marine Corps and special operations* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. US Naval Postgraduate School.
- Wasilewski, P. (2022). The evolving political-military aims in the war in Ukraine after 100 days. *Foreign Policy Research Institute*.
- Watling, J., Danylyuk, O., & Reynolds, N. (2023, Mart 29). *Preliminary lessons from Russia's unconventional operations during the Russo-Ukrainian war, February 2022-February 2023*. The Royal United Services Institute. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/preliminary-lessons-russias-unconventional-operations-during-russo-ukrainian-war-february-2022>
- Westerlund, F., & Norberg, J. (2016). Military means for non-military measures: The Russian approach to the use of armed force as seen in Ukraine. *Journal of Slavic Military Studies*, 29(4),
- Woehrel, S. J. (2008). *Ukraine: Current issues and U.S. policy*.